

והעולה מכל האמור, כיוון שהדבר נתון במחלוקת פוסקים גדולה, יש לכתחילה לתקן את מקום הנחתו של ספר התורה, שיהיה מעל גובה עשרה טפחים, מה גם שיש איסור אליבא דכו"ע להחזיר אחוריו לספר תורה, וכידוע קשה הדבר לעמוד על כך עם צבור, ובמקום שלא ישמעו לו אף שאין הפסד בדבר, לא ימחה בהם שיש להם אילנות גדולים להיסמך עליהם, ובראשם רבינו הרמב"ם ומרן, רק שיעיר אזנם שלא יהיו מפנים אחריהם אל ספר התורה.

פתיחה לסימנים ט' עד י"ב

מנהג ק"ק תימן בחבור והפרדת פרשיות חקת בלק

נהוג בקהילותינו (בלדי) לחבר את פרשיות חקת ובלק, ומכנגד להפריד את פרשיות מטות ומסעי, מלבד בשנה מעוברת כאשר סימן השנה הוא הש"ג והח"א^א שאז מפרידים אותם בכלל כל הפרשות המחוברות. ולעומת זאת שאר עדות ישראל (וכן מנהג השאמי) נוהגים להפך לחבר את פרשיות מטות מסעי, ולהפריד את פרשיות חקת בלק. וכיוון שהבדל זה מתבטא היטב לא רק בעצם הידיעה שבדבר אלא גם במישור המעשי, היות שבזמנינו התנועה קלה ממקום למקום ועל כן רבה היא, הן בימי החול והן בשבתות מה שלא היה בדורות הקודמים, קורה בשל כך לעתים קרובות ששוהים במקומות בהם נוסח התפילה אינו זהה לנוסח התפילה אליו משתייך במשך שאר ימות השנה. וכאשר שהות זו הינה באחד מן השבתות שבין פרשת חקת לפרשת מסעי רבה המבוכה, הן במקום שהותו כעת והן בחזורו אל ביתו ואל שער מקומו, כיוון שהקריאות בהן שונות, ואשר על כן אמרתי אשנה פרק זה עד כמה שידי מגעת.

ויש לחקור בענין זה במספר נידונים: א) האם נכון הדבר שקהילה הנוהגת כפי המנהג הנזכר תשנה את סדר קריאתה לסדרי שאר קהילות^ב. ב) אם נמצא במנין אחר שכעת קוראים שלא כפי הסדר השייך אליו, האם יכול לעלות לתורה במנין זה. ג) כיצד יעשה בקריאת שמו"ת, היינו לאיזה מנין כעת משתייך בשבת זו, ונמצא מקיים "משלים פרשיותיו עם הצבור". ד) אם שהה בפרשת חקת בלק (דידן) במנין של שאר קהילות ישראל הקוראים כעת פרשת חקת בלבד, כיצד יתנהג בשבת שלאחריה כאשר חוזר למניינו הרגיל. האם יסתפק בקריאת שבת זו שהיא פרשת פנחס, ונמצא שבפועל חסר מסדר קריאות השנה את פרשת בלק שלא שמע, או שמוטל עליו החיוב לשמוע בנוסף לקריאת היום גם

א ובספר מנחת יהודה (ר"י ג'ספאן, פרשת חקת) הוסיף שגם בשנה שסימנה זח[מ]ג מפרידים פרשיות אלו, אולם בסידור עץ חיים "סדר קביעות השנים", מכואר שבסימן זה מחברים פרשיות אלו.

ב ומעמם ונימוקם עמם כגון שרוב בני הקהילה הינם חתנים צעירים הנוסעים תכופות להתארח בשבתות, ובחזורם לביתם בשבת שלאחר מכן, בלית ברירה ילכו להתפלל במנין אחר כדי להמשיך בסדר הקריאה כפי סדר הקריאה אליו הגיעו בשבת הקודמת, ונמצא המנין בארבע שבתות אלו הולך וחסר עד כי חסר מאד. וכמו כן ישנם כאלה המגיעים להתפלל כמנהג אבותם אולם לא בעקביות, וכשאר הזמנים הולכים למנינים אחרים, ואם לא נאחזו על פי סדר שאר העדות כלל לא יגיעו.

את פרשת בלק, ויצטרך לחזור אחר מנין בו קוראים בו את קריאת פרשת בלק. ונידון זה שייך גם כאשר בקהילתו קוראין בפרשת פינחס, ובמקום שהותו כעת במנין אחר קוראין את פרשת בלק שכבר קרא בשבוע שעבר בקהילתו, כיצד יעשה בשבת שלאחר מכן. ואחלק נידונים אלו לארבעה ענפים, מפאת אריכות הדברים, כדי להקל את העיון בכל אחד ואחד מהם, וזה החלי בעזרתו יתברך.

סימן ט'

שורש מנהג חבור פרשיות חקת בלק, וחובת שמירתו גם כיום

- ענף א'

רק חלק מן הצבור, אלמא שאר הצבור נשאר על מקומו לקרות כמנהג הקדום. ומצאתי בתכלאל משתא שנכתב בשנת הת"ב, שהזכיר רק את המנהג הקדמון דבסמוך, והוא היה בן דורו של מהרי"ו. ומאידיך גיסא מצאתי בתכלאל קדמון לאחד מגדולי הדור בן דורם של החכמים הנזכרים^ג, שכתב בסדר השנים לחבר את פרשיות חקת בלק ולהשאיר את פרשיות מטות ומסעי פרודות. ודבר זה מלמד שהשינוי נעשה כבר בתקופתם, ומשום כך אין אחידות בהוראות ובמנהגים של אותה תקופה, וכדרכם של מנהגים שחודרים אט אט לכלל הצבור. ועכ"פ בתקופת מהרי"ץ מנהג זה כבר קנה שביתה בכל קהילות הבלדי.

ועוד אפשר להביא כדמות ראייה לכך, ממקור דברי מהרי"ץ בטעם שינוי המנהג שהוא משמועה ששמע וכמו שנביא בסמוך. ואם היה השינוי קורה בימיו ודאי לא היה אומרו משמועה אלא מידיעה כמי שחי באותה תקופה, ועל אחת כמה וכמה מהרי"ץ שהיה ער לכל שינוי במנהגים בתקופתו.

א

חבור פרשיות חקת בלק, הונהג בקהילותינו לפני כשלוש מאות שנה בקירוב. והיסוד להערכה זו הוא על פי המבואר בסידור עץ חיים (דף קצא.) שכתב – "ומקרוב נהגו לחבר חקת בלק וכו'". ולשון "מקרוב" שנקט, משמע שאינו חוזר על דורו, שאם כך היה צריך לומר "ועתה" נהגו או "וכבר" נהגו, כמו שהתבטא בלשונות אלו במקומות רבים לגבי מנהגים שהשתנו בדורו, ועל כן מסתבר שבדורות שקדמו לו ולכל הפחות בדור שלפניו נעשה השינוי^א, והרב נולד בשנת התע"ה ליצירה, ונמצא כדבר האמור שבערך לפני כשלוש מאות שנה הונהג השינוי.

וכן מצאתי בסידורו של מהרי"ו ונה שנכתב בשנת הת"ה^ב, ומבואר שם שכבר בתקופתו החלו חלק מן הצבור לחבר את פרשיות חקת בלק. וזאת ממה שבתחילת דבריו כתב שיש נוסחאות שחולקין את פרשת חקת לשנים והוא המנהג הקדום (כמו שיתבאר בסמוך), והוסיף שיש שקורין חקת בלק. וממה שכתב "יש שקורין" משמע

א ובתשובת זכרוני אי"ש (ס' ל"ז) נכתב שמנהג זה הוא מקדם קדמתה, והחכמים המשיכים שם חיו לפני 100 שנה בקירוב.

ב פירסמו מו"ר שליט"א בשנת תשל"ג בקובץ מוריה (גיליון כ"ז עמ' ה' גיליון א' – ג') מצאתיו בתום כתיבת תשובה זו, ושיבצתי מדברי קדשו בהערות מאמר זה.

ג והעלמתי את שמו של החכם, כאשר הבעלים של סידור זה ממאן להראותו לרבים, ורק בהוסח הדעת הובא לעיוני צילום כתי"ק כך שיכלתי לאשש את השערתו הנ"ל.

ב

טעמי המנהג הקדום ושינויו

והמנהג הקדום היה לחצות את פרשת חקת לשנים. חציה הראשון עד "ויסעו מקדש" היו קוראים בשבת אחת עם פרשת קרה, וחציה השני היו קוראים בשבת שלאחמ"כ עם פרשת בלק. וכבר נזכר מנהג זה בסידור רס"ג (עמ' שס"ד), ושימרוהו אבותינו עד שהתחלף למנהג הנהוג כיום¹. וכתב מהרי"ץ (שם) ששמע שהטעם לשינוי המנהג הוא, לפי שלכל פרשה ופרשה ממונה מלאך אחד, על כן לא רצו לחלק את פרשת חקת לשני סדרים בשתי שבתות כדי שלא להיות מלאך הפרשה תלוי ומופסק עד השבת השניה כמבואר בזה"ק פר' ויקהל (קצ"ד ע"ב).

והנה אע"פ שיש מקום לטעון כנגד שינוי המנהג דמאי חזית למידחי האי מקמיה האי, ואם משום שיש בו

טעם הנה גם למנהג הקדום ניתן טעם², ואדרבא עדיפות יש למנהג הקדום דחזקת מארי"ה קמ"א אית ליה. ומה גם שיש מקום לטעון כנגד משני המנהג בעבור הטעם הנ"ל, שהרי גם פרשת נצבים חולקים אותה לשנים בשנים מסוימות³. אלא שמצד זה, אפשר לומר שלא נתנו דעתם על כך שנצבים וילך הינה פרשה אחת המחולקת לשנים, מחמת שהושרש בתודעה שפרשיות אלו הם שתי פרשיות, ואמנם אם היה עולה במחשבה תחילה על כך, ברור שגם אותה היו ממאנים לחלוק לשנים מאוהרת הווה"ק.

מכל מקום חכמי תימן סברו וקבלו מנהג זה, וכל עיקר דברי מהרי"ץ בסידור (שם) ליתן טעם להעדפת חבור פרשיות אלו מעל פני חבור פרשיות מטות מסעי, ולא העיר על הצורך שיש לחזור שוב למנהג הקדום⁴, ויתירה מכך הגדיל לכנות מנהג זה מספר פעמים בשם "מנהגינו".

ד וכן הוא בספרי חכמי תימן הקדמונים לדורותיהם, ובעיקר במדרשי חכמי תימן שהילקו בסדר הפרשות את פרשת חקת לשנים. ומצינו מנהגי חלוקת פרשיות התורה גם בשאר תפוצות ישראל, כגון בק"ק ארג"ל (אלג'יריה) כאשר סימני השנים המעוברות הוא סי' ה"א והש"ג בסדר השנים, היו חולקים את פרשת ואלה המשפטים לשנים, מתחילת הפרשה ועד "אם כסף", שאז מתחילה פרשה שניה עד סוף פרשת משפטים. והביא לכך בשו"ת דרכי דוד (אבן כליפא) סי' כ"ב, סמוכות מרשב"ץ ורבינו בחיי שמבואר בחבוריהם מנהג זה, יעויין שם באורך. ואכן כך נמצא ברבינו בחיי (שעשה הקדמה לחצי פרשה מפס' אם כסף, ובסוף החצי הקודם עשה סיום, ועל דרך שבנה את ספרו לכתוב כן בתחילה וסיום כל פרשה). וכן נמצא חלוקה זו בס' החינוך (מצוה ס"ו) שנכתב שם "פרשת אם כסף" ושם העירו שכן הוא מנהג ברצלונה ומנהג תונים, וכ"ה חלוקה במכילתא. וכן ראיתי בס' אורחות חיים (דיני קס"ת או' ס"ג) ושם כתב שיש מקומות שהולקין את פרשת כי תשא, וכס' אבודרהם (בסדר סימני פרשיות המחוברות) הביא את שני מנהגי חלוקה אלו. ובמאירי בספרו קרית ספר (מאמר חמישי ח"א) האריך לבאר סדר חבור והפרדת פרשיות, והביא את מנהג חלוקת פרשת כי תשא בשנים הנ"ל, וכתב שם שיש הנהגים לחלק פרשת תצוה או פרשת כי תשא, יעויין. שו"ד מאמר ארוך מאת ר' רחמים שר שלום נ"י בענייני חלוקת פרשיות התורה בכל קהילות ישראל הובא בקובץ "סיני" מס' קכ"א יעויין שם כל מיני סדרי חלוקת פרשיות השונים לגמרי מהנהג היום.

ה שלא יקראו על פטירת שני צדיקים בשבת אחת. ובסידור מהר"י ונה נתן טעם אחר, שחצי הראשון של פרשת פרה (חקת) קשור בענינו לחלקה השני של פרשת קרה, כאשר נכתב שם – "ואל הלוי תדבר", והלויים הם קדושים ופרה מטהרת את הממאים, והיינו שקדושה וטהרה ענין אחד הם. ובספר סערת תימן (עמ' צ"ו) ראיתי שהביא טעם למנהג הקדום, והוא כדי שלא להמריח על הצבור, ושם נתן טעם אמאי לא קא קפדי קמאי על שאר פרשיות המחוברות משום טורח צבור, ויעויין לקמן הערה יא' ד"ה ובעיקר.

ו היינו נצבים וילך (ובס' החינוך השמיט פרשת וילך אלא הביא רק פרשת נצבים, ועיין מהדו' שעוועל מש"כ שם), והיינו כל מקום שראש השנה יוצא בימים שני ושלישי מחלקים את פרשת נצבים. וסימנך פתב"ג המלך – ב' ג' המלך (ר"ה שממליכים את הבורא יתברך עלינו), פ"ת וילך, פותחים את פרשת נצבים לשנים, ומתחילין מוילך. וכן מצאתי קושיא זו בסידורו של מהר"י ונה (ועיין בסמוך), ובתשובת זכרוננו איש (סי' ל"ו). ומהר"י ונה זצ"ל הביא את טעם חבור חקת בלק תמורת חלוקת חקת, על פי מש"כ בס' הווהר הקדוש הנ"ל שצינו מהרי"ץ לעיל (ושם הביא זאת משמיה דספר תולעת יעקב, ופלא שלא הביא את הדברים ממקורם), אולם למד את דברי הווה"ק בשונה ממה שהבין אותו מגיד שגילה את אוזנו את מהרי"ץ בטעמו של המנהג, דס"ל למהר"י שהוזה"ק לא החמיר מלחלוק פרשה בכל אופן שיהיה ומשום כך נצבים וילך שפיר דמי לחלקם. וכתב בסברת הדברים, שכשם שאין מניעה ששני מלאכים ישמשו בשבת אחת בשתי משמרות, היינו שתי פרשיות המחוברות בשבת אחת, הוא הדין שאין מניעה שמלאך אחד יהיה נחלק לשתי שבתות. שלא הקפיד הווהר הקדוש אלא שתהיה חצי פרשה במחיצת פרשה שלימה באותה שבת, שבוה ניכרת חסרונה ובושתה מפני השלימה. משא"כ בחלוקה סתמית של פרשה אחת לשתי שבתות כמו פרשת נצבים לשתי שבתות, בוה אין קפידא. ולפי הנאמר למהר"י בטעם חבור חקת בלק, מכל אופן של חלוקת הפרשה לשתיים יש להימנע, וכמו שכתב להדיא, שאין לחלוק משמרה של מלאך אחד בשתי פרשיות, וכך אמנם הוא הנלמד מדברי הווה"ק, ולפי זה קשיא ליה מנצבים וילך, ואפשר יהיה לתרץ קושיא זו על פי יישובו השני שהביא מהר"י ונה נביאו בסמוך.

ז עיין בסמוך הערה י"ז.

בשנים עד ימינו, כיצד נוכל כיום לגשת ולסתור בקלות מנהג זה ולהמירו במנהג שלא שערום אבותינו, מטעמי נוחות, ואם יש חוסר סדר ובלבול בקריאת הפרשות בין בני הקהילות אדרבא ישנו הם הנהגתם להתחבר עימנו בקריאתנו ונהיה לאחדים. וכבר הראינו לקמן שאף רבנים המזוהים עם נוסח תפילה "שאמי" היו בדעה שאין לשנות (יעויין לקמן או' ו' ד"ה ומעניין). ומהרי"ץ בסידורו טרח להוכיח שלא יכון חבור פרשת מטות מסעי מעל פני חבור חקת בלק, וכיצד אנו הקטנים נהין לעשות היפך זה בטענות שונות של נוחות מדומה.

וראיתי כעת מכתב ששלח מנהל "חוג מארי" לעורך לוח שנה מפורסם בקהל עדתינו, ובו טינה את הקושי אותו הוא חווה כל שנה, בהגיע עת זו בה קורין קהילות תימן הבלדי והשאמי קריאות שונות, דבר המקשה על המארי בהכנת הילדים לקריאת התורה של השבת – ששי, ותרגום. וברצונו שישקל שנית הדבר, כמובן ע"י גדולי עדתינו לאחד הקריאות כפי סדרי שאר קהילות ישראל. ופשוט שעל כגון דא לא מזדקקין, ולא משגחינן, ובמקומות רבים בתימן תופעה זו היתה ידועה, בהיות המארי היה מלמד ילדים מבתי כנסיות שונות בלדי ושאמי, והיו שהגדילו ללמד מספר קבוצות בו זמנית בעניינים שונים כגון קריאת פרשת השבוע עם קבוצה הלומדת את ההפטר, וקבוצה אחרת לומדת קהלת וכו', והכל לפי כושר שליטתו של המארי, נכונותו, ודוחקו בפרנסה, ולעולם לא נשמע שקהילה תשנה סדר קריאתה בגלל טענות חלושות כאלו. מה גם שכלל בדוק ומנוסה בדינו, שינויים מהותיים מתחילים משינויים קלים שאין בהם ממש. ואדרבא יש לומר שמצב זה יש בו מורשה להנחיל, מטען ערכי ולימוד מאלף לצעירי הצאן – ילדי התשב"ר, להראות להם במוחש כיצד איתרחיש ניסא, שמכל עדות ישראל רק עדתינו עדיין משמרת מנהגים קדומים, למרות כל הקשיים, ונמצא שאדרבא במקום שבא ללמד נמצא למד, שעד שאנו דנים בביטול המנהג הגורם כביכול למניעת סדר חינוך ילדינו, הוא עצמו

ג

ובעיקר הדבר בחבור והפרדת כל פרשיות התורה, אין קפידא אלו פרשיות לחבר, ואלו להשאיר על מתכונתן – מופרדות, וכן מבואר יוצא מדקדוק דברי רבינו הרמב"ם (פי"ג מהל' תפילה ה"ב) וז"ל – "עזרא תיקן להם לישראל שיהיו קוראין קללות שבספר ויקרא קודם עצרת, ושבת שנה תורה קודם ראש השנה, והמנהג הפשוט שיהיו קוראין במדבר סיני קודם עצרת וכו'. לפיכך יש שבתות שקוראין בשחרית שני סדרים כגון אשה כי תזריע וזאת תהיה תורת המצורע וכו' וכיוצא בהן כדי שישלימו בשנה, ויקראו אותם הסדרים בעונתן". ומבואר שסיבת חבור הפרשיות הינו בעבור השלמת סדרא תוך שנה כ"מנהג הפשוט בכל ישראל" המובא בהלכה הקודמת, וכן כדי שיקראו הסדרים בעונתן¹. וכיוון שזוהי המטרה, אין קפידא איזו פרשיות לחבר, שהתכלית אליה אנו שואפים בחבור הפרשיות היא המקנה, ולא האמצעים המגיעים עדיה, ועל כן דקדק בלשונו "כגון", "וכיוצא בהן" להורות על כך שאין קפידא בדבר. וכן מבואר בספרי הראשונים שישנם סדרי חבור והפרדה שונים מהנהוג כיום, והגדיל המארי בספרו קרית ספר (מאמר חמישי ח"א ד"ה ומתוך.) להודיענו שהכל תלוי במנהגי הארצות, יעויין שם. וכן מצאתי בשו"ת חזה התנופה (קיצור תשובות הרא"ש סי' נ"ד נדפס בסוף שו"ת חיים שאל), שכתב "כל חכם בעירו או בארצו חיבר והפריד הסדרים, כפי הסדר שראה שהוא הנאות, ואין הסדר ההוא הלכה קבועה רק מנהג וכו'", (ועיי"ע הערה ו' ד"ה ומצינו.).

ד

אולם כל זה מעיקרא היכא דלא נהוג או שלא מבורר הדבר מהו המנהג, שאז הרשות ביד כל רב ומנהיג לחבר כל פרשה שירצה². אולם במקום שידוע כיצד נהגו וכמו בנידון דידן שמשלתשללת הנהגה זו כבר מאות

ח ובהגמ"י הביא מסידור רב עמרם גאון (ח"ב סי' ע"ו) סימן לכה, וכ"ה בטור סי' תכ"ח, יעויין.

ט ועל כל פנים שיהיו הפרשיות מאותו ספר, ולא יהיו פרשיות ארוכות כדי לא להטריח על הצבור, על דרך מש"כ מוה"ר עמרם קרח זצ"ל בספר סערת תימן, לבאר אמאי לא נהגו קדמונינו לחלוק אלא רק את חקת, יעויין לעיל. ובעיקר מש"כ שיהיו פרשיות מחוברות מאותו הסדר נראה שמקור דבריו הוא ממה שכתב מג"א (סי' קל"ה או' ד') בשם מהר"ם מינין, והמעין שם יראה שמעמו כדי שלא יהיה קורא אחד בשני סדרים, והוא לפי מנהגם שרביעי אינו משלים הפרשה אלא ממשיך לפרשה הבאה, אולם למנהגינו שרביעי משלים קריאתו בפרשה הראשונה וכמו שכתב הרב שם בעמ' ק"ו (או' ו') ליחא להאי חששא גבן, מה גם שרבים מן האחרונים חלקו על מהר"ם מינין, קיבצם כעמור גורנה בשו"ת בצל החכמה (שמרן, ח"א סי' ז' או' ו').

שהמנהג העיקרי הוא המנהג הקדום. ואדרבא אפשר על זה להמליץ ולומר אוחזים מעשי אבותינו בידינו ונוהגים במנהגיהם, שכשם שהם נטשו המנהג הקדום, אנו ממשיכים בדרכם.

אולם פשוט שאין לומר כן, מאחר שכבר הוקבע מנהג זה רבות בשנים, תורת מנהג יש לו, והמשנה ממנו ידו על התחזקתו. וללמוד ממעשיהם לשנות את המנהגים ברור שאין לעשות כן, מחמת שישנו צד גדול שנעשה שינוי זה על פי גדולי תורה בשיקול הדעת ולא בפזיזות ומטעמי נוחות כדהכא.

ואף שניתן לומר שהגורם לשינוי הוא רצון העם ולא בהכרח רצון מנהיגיו, שכפי הידוע בתקופה זו חלו הרבה שינויים בסדרי התפילות, מכל מקום אין עימנו ידיעה ברורה על כך מהו באמת הגורם לשינוי זה, ובשביל לדמות מילתא למילתא כדי לעשות מעשה, צריך שיהא ברירות בדבר ממנו אנו רוצים ללמוד ולדמות, וכיוון שכך אין לנו להביא סמוכות משינוי מנהג זה, להיעשות כן אף האידנא בקום ועשה, ולשגו"ת בשני"ת בזר"היא, לשנות שוב מנהג שהשתרש מלפני רבות בשנים, למנהג אחריב.

ויתרה מכך לכשמתבוננים מוצאים דבר מעניין, שאף על פי ששינוי אבותינו את המנהג הקדמון מלחלק את פרשת חקת לשנים מחמת הטעם המובא בזוה"ק, מ"מ העדיפו תמורתו לחבר את פרשיות חקת בלק, מעל פני החבור המובא בדפוסים קרי חבור מטות מסעי, למרות שבהרבה מקומות השפיעו ספרי הדפוס על הנהגותיה של הקהילה, מי ברב ומי במעטי, ומ"מ כאן כדבר האמור העדיפו חבור זה אף שאין לו כל מקור בשאר תפוצות ישראל¹.

היסוד והשורש המחנך והמלמד את הילדים בהקניית הערך הנשגב הטמון בשמירת מנהגי אבות. ואם קשה ההבנה בגדלות הדבר, ולא כל בר מוחא תפיס דא, נפטור עצמינו באמירה סתמית, "לפום צערא אגרא".

ואף שיש לדון אם יש בהחלפת מנהג זה במנהג אחר שאלה של "אל תטוש", באשר אין במנהג זה של חבור והפרדת פרשיות שום סרך דיני אלא רק מנהג שנהגו, וכבר מצינו נידון רחב בפוסקים אם שייך בכה"ג "אל תטוש", ויש להאריך בזה ואין כאן מקומו. מכל מקום אליבא דכולי עלמא נטישת מנהגים והמרתם במנהגים אחרים משיקולי נוחות אינה ראויה ורצויה. ופוק חזי לשאר קהילות ישראל העומדות על שמירת מנהגיהם שאפילו בניגוני התפילה שאין עיכובא בשינוים אינם מעיזין לשנות, לאמרם אל תסג גבול רעך אשר גבלו ראשונים, ולא תהא כהנת כפונדקית. וכבר הובא בירושלמי פרק מקום שנהגו אמר רב ייסא אע"פ ששלחנו לכם סדר תפילות אל תשנו מנהג אבותיכם, ועיין בהקדמת מהר"י צעדי הובא בתחילת סידור עץ חיים ודבריו קילורין לעינים בפרט בתקופתנו שלא רק סידורי שאר הקהילות לנגד עינינו כבתקופתם אלא הנהגות הקהילות עצמם וסדריהם לנגד עינינו ועיני בנינו ושרויים אנו בתוכם. ואע"פ שיש הרבה להאריך אין זה המקום לכך. ויש לידע עוד שכל יופיינו והדרינו לעיני שאר הקהילות הוא בשמירת מנהגינו בעקביות מבלי לסטות ימין ושמאל.

ה

אלא שיש צד לומר, ואדרבא מדחזינן שכבר שינו מהמנהג הקדום מלחלוק את פרשת חקת לשתי שבתות כמו שנתבאר לעיל, א"כ אין בשינוי מנהג זה סרך וחשש "אל תטוש" ונטישת מנהגי אבות, מאחר

י אולם עיין כיוצא בזה למו"ר הגר"י רצאבי שליט"א בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' עז"ר) שהורה לבחור מק"ק תימן המתפלל נוסח שאמי ורצה לשנות למנהג בלדי שאין בוה משום אל תטוש משום שזהו המנהג העיקרי, ואדרבא ראוי הוא להיעשות כן, ועל זה הוא שנאמר אל תטוש וכו'. ואולי יש לחלק שכאן המנהג הראשון נשתקע, וכבר עבר רבות בשנים, ולית מאן דחש ליה כלל ועיקר, מלבד מי שירצה כעת להחזיר עטרה ליושנה. משא"כ מנהג הבלדי בכל ענייני מנהג ועומד כבשעה ראשונה, ומאן דפריש מיניה כרפריש ממנהג אבות, ולפי מה שכתבנו למעלה בסמוך (ד"ה ויתירה מכך), שאין כאן שינוי מנהג, אין צריך להידחק ביישוב הדברים.

יא מליצה על דרך הפסוק "ולמה תשנה בני בורה ותחבק חק נכריה", (משלי פ"ה פס' כ').

יב שכאן אין הנידון אם לחזור למנהג הקדום, אלא לשנות למנהג אחר – חבור פרשיות מטות מסעי תמורת חקת בלק.

יג ובתשובת זכרוננו אי"ש סי' ל"ו מובא שאמנם היו ששינוי למטו"מ.

יד ומהר"ן שם מצא חבור קרוב לזה בס' תיקון יששכר בחבור פרשיות קרה וחקת. וראינו בס' אבודרהם (בסדר סימני פרשיות מחוברות) שהביא בסימני שנים מסוימות חבור פרשיות שלח וקרה, ועיין.

מעיקרא למה הועדף החבור להיעשות בפרשיות חקת בלק דווקא, לזה לא ניתן הסבר. והנראה לעניות דעתי דעת קל"ה כמו"ת שהי"א, שהוא כדבר האמור, וממה שיש להעיר בטעמי מהרי"ץ, יש חיזוק למה שכתבנו עיין הערה טו.

והנה הקרה ה' לפני ספר זכרונות אי"ש למהר"א אלנדאף זצ"ל, ובעיוני בין בתריו מצאתי תשובה (סי' ל"ו ול"ז) המדברת בענין זה ממש טו. ובהיותו יוצא ובא לארץ התימן כשד"ר הקהילה בארץ ישראל, ניצל את ההזדמנות לשאול פי חכמי העיר צנעא, על פתגמא דנא. ושמחתי לראות שכיוונתי לטענת החכמים המובהקים, וכולם מתנבאים בסגנון אחד שאע"פ שאין מעכב איזו פרשה לחבר, וישנם מנהגים שונים בדבר מכל מקום גם לנו יש מנהג משלנו – "וכשם שאין אנו משנים בשאר מנהגי התפילות וכיוצ"ב, א"כ יעמדו גם בזה לעולם ואין מקום למחלוקת".

ומענין הדבר שבכלל ששת חכמי תימן המנויים שם, שנים מהם ממתפללי נוסח השאמי, ולמרות זאת דעתם שאין לשנות ולחבר פרשיות מטו"מ תמורת חקת בלק. (ויש להוסיף שלשת גדולי התורה הקדמונים שהבאנו בתחילת התשובה שכולם נמנים על מתפללי השאמי, וכן יש להוסיף את דעת מהר"ע קרח זצ"ל, שכתב שהחבור מעיקרא הוא חקת בלק, ועוד שכתב שם שאין מחברים מטו"מ באר"י כלל, ואף הוא נוסח תפילתו (שאמי).

והמעם לכך נראה בפשיטות, כיון שהשינוי נעשה מחמת אזהרת הוזה"ק, אשר על כן לא נעשה שינוי זה אלא כפי צרכו והכרחו, והיינו להשלים את החסרון שבפרשת חקת ולחבר אליה את אחת משותפותיה לחבור הקודם, היינו או לחבר את חקת לקרח או לחברה לבלק. והעדיפו לחברה לבלק, אפשר מטעמא דכתב לן מהרי"ץ בסידור עץ חיים (שם).

ונמצא עפ"ז שמה ששינוי מהמנהג הקדמון הינו רק למעשה, אולם בעיקרו מושתת מנהג זה על אושיות המנהג הקדמון, ולפי זה אין אנו נזקקים כלל לשאלת אל תטוש ונטישת מנהגי אבות, משום שרק לפי הצורך וההכרח שראו, נטו מעט מן המנהג אולם לא עד כדי ביטולו ודחיתו והמרתו במנהג אחר.

וביתר שאת מבורר כן על פי מאי דפריש מוהר"ר עמרם קרח זצ"ל בס' סערת תימן עמ' צ"ו (הובא בהערה ז') שאדרבא המקור הקדום ביותר היה חבור פרשיות חקת בלק, אלא שהראשונים ראו להקל את הטורח מן הצבור ולחלוק פרשת חקת לשנים. וא"כ יוצא לפי זה שכשינוי שוב, למאי דהוי מעיקרא שינוי, ועל כן לא מצאו לנכון לחבר פרשיות מטו"מ, שלא היו במנין הראשון.

1

ומהרי"ץ הביא שני טעמים לשינוי המנהג לחבר דווקא את פרשיות חקת בלק ולא את מטו"מ כמו שמובא בדפוסים. אולם כל זה רק בנותן טעם להעדפת חבור פרשיות חקת בלק מעל פני פרשיות מטו"מ, אולם

טו הנה במעם הראשון כתב שיותר יש קשר בין חקת בלק למטו"מ, שפרשת חקת מסתיימת בפסוק "וישב ישראל בארץ האמורי", ופרשת בלק מתחילה "וירא בלק וכו' את כל אשר עשה ישראל לאמרי", וסופו נעוץ בתחלתו. והנה אם מבקשים קשר שיש בין שתי פרשיות על מנת לחברם, אזי בין פרשת בלק לפרשת פנחס יש יותר קשר מאשר חקת לבלק דאית ביה רק שיתוף השם. וזאת שכסיום פרשת בלק הונח הרקע למעשה קנאתו של פנחס לה' המסופר בפרשת פנחס. וכמה שכתב במעם השני שעדיף לחבר את פרשיות חקת בלק, מעל פני חבור פרשיות מטו"מ, משום שמקדימים בכך את ההתאמה לסדר הפרשיות של בני ארץ ישראל, שמפרשת נשא נפרדו הדרכים להקדים בני אר"י את בני חו"ל בפרשה אחת. והנה אם מצד הקדמה, להשוות את השורות – סדרי קריאת התפוצות, ברור שעדיף להקדים מספר פרשיות קודם, לחבר את פרשת נשא עם בהעלותך. ואם מצד טורח צבור כאשר הם פרשיות ארוכות, אפשר לחבר את פרשת קרח וחקת, וכפי המנהג המובא בס' תיקון יששכר, הביאו מהרי"ץ בעץ חיים (שם). ומכל הני מבואר מאי דכתיבנא למעלה, שהעומד בשיקול הוא רק בין חבור חקת בלק לבין חבור מטו"מ המובא בדפוסים, ומהרי"ץ כתב הני תר"י טעמ"י להעדפת חקת בלק מעל פני מטו"מ אולם מעיקרא בשאלת חבור חקת בלק מעיקרא לא נחית לבאר אמאי דווקא כאן יתחבר, ועל פי מאי דכתיבנא הכל מתבאר בעוה"ת.

טז ושם מבואר שהגורם לדון בענין זה הינה מענה שנשמעה לחבר מטו"מ חלף חבור חקת בלק, היות שמעמו השני של מהרי"ץ, לא שייך בעלותם לאר"י, יעויין לעיל הערה הקודמת. ומבואר שכבר אז היו כאלה שחתרו למיזוג עם שאר העדות, ולא דבר חדש הוא כבר היה לעולמים, וכחם אז כן כחם גם עתה, שאינם יכולים מפאת המניעה שיש משום נמישת מנהגי אבות, וחשש "אל תיטוש תורת אביך", אלא אם כן יתעלמו ויעשו ככל העולה על רוחם, משיקולי נוחות ואי נעימות.

והעולה מן האמור שאין לבטל את חבור פרשיות הקת בלק בהנם לטובת חבור פרשיות מטות מסעי, משיקולי נוחות ונעימות משום חיוב שמירת מנהגי אבות. אולם אם ישנה סיבה הנשמעת (יעויין הערה ב'), יש להביא את הדברים לפני בעל הוראה מוסמך, שידון בענין בכובד ראש ובשיקול דעת כיצד להורות בענין זה, ועכ"פ יש לשקול רק שינוי זמני.

סימן י'

עליה לקריאת ספר תורה בפרשה שאינה כפי סדר קריאת קהילתו - ענף ב'

קמ"ו, וכ"ד אג"מ (ח"ד חאו"ח סי' כ"ג) מ"מ בהגלות נגלות דברי הרמב"ן והר"ן, להם ולרוב האחרונים הנמשכים אחריהן אנו שומעים ובפרט שכך מבואר בדעת מרן (סימן קמ"ו סעיף ב', וכן העיר בכיאוה"ל שם בדעתו).

ואם כן בכל מקום בו היחיד שוהה אם יש שם מנין של עשרה מבני ישראל שם הוא ביתו וזוהי קריאתו, שהרי מצד עצמו אינו בר הכי ליצור חלות חיוב קריאה, רק הצבור אשר הוא שוכן בתוכו ואם כן זוהי קריאתו לשבת זו. ואשר על כן אף שקריאת שבת זו אינה כפי הסדר במנין אליו הוא משתייך בכל ימות השנה, מקיים את תקנת חז"ל בשהותו שם ושמייעתו את קריאת התורה. ומסיבה זו יכול גם לעלות לתורה ולברך. ונוסף על כך שיום זה מחוייב בקריאה מתקנת משה ועזרא (בקריאת מנחה של שבת) ואין בו את החסרון שמחמתו כתבו רוב רובם של הפוסקים למנוע עליה לתורה של בן ארץ ישראל ביום טוב שני שלגליות, מטעם שאינו יום הקריאה לגבי דידיה שיום חול הוא, יעויין שו"ת הלק"ט (ח"א סי' ד'), שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קס"ח), שו"ת זרע אמת (סי' פ"ו סוד"ה וראיתי), שו"ת חיים לעולם (מודעי, סי' ו'),

א

קריאת התורה הינה תקנת הצבור, היינו שרק בהתאגד עשרה מבני ישראל יחדיו למקום אחד בזמנים שתיקנו לנו, הוא היוצר חלות חיוב קריאה בתורה, ולא חובת היחיד כתקיעת שופר ונטילת לולב שבהם החיוב מוטל על כל אחד ואחד ליטול לולב או לשמוע קול שופר. ומבואר גדר זה ברמב"ן (במלחמותיו מגילה דף ה.) שכתב שקריאת התורה הינה חובת הצבור ולא חובת היחיד, ועל כן רק בעשרה שמחוייבים בדבר או רובם קוראים בס"ת, והביאו הר"ן שם א', וכ"כ תשב"ץ קטן (או קפ"ה) בשם רבו מהר"מ מרוטנבורג. וכ"כ בשו"ת גינת ורדים (חאו"ח כלל ב' סוסי" כ"א), וכן בשו"ת סמיכה לחיים (חאו"ח סי' ב' י"ד ע"ג), וכן מבואר במשנ"ב להדיא שקריאת התורה חובת הצבור היא². וכן כתבו עוד אחרונים רבים (עייין שו"ת יבי"א ח"ד יו"ד ל"א או' ג', ח"ז סי' ט' או' א' ד"ה לכאורה. ח"ה סי' י"ד או' ד', ופס"ת סוף הערה 12). ואף שיש הסוברים שקריאת התורה הינה חובת היחיד כמקרא מגילה, וכן מוכח משבלי הלקט (סי' ל"ט הובא בב"י סי'

א והמשנ"ב בכיאוה"ל (רס"ו קמ"ג) כתב לפשוט את ספיקו של החו"א על פי דברי הר"ן (ומקור דבריו ברמב"ן) הנ"ל, שכל שאין רוב מנין שלא שמעו קריאת התורה אין קוראין בשבילם.

ב ביאוה"ל סי' קל"ה על סעיף י"ד (ד"ה אין מביאין), אולם בסי' קמ"ו בכיאוה"ל סעיף ב' (ד"ה יש מתורין). כתב איפכא שהוא חובת היחיד, ויש מקום לחלק.